

КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА

Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра психології освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ВИЩИХ
ПОЧУТТІВ ДОШКІЛЬНИКІВ

Виконала: студентка 2 курсу, групи DOb1-M17z
спеціальності 012 Дошкільна освіта
Палагнюк Майя Яківна

Керівник Панчук Н.П., кандидат психологічних наук,
доцент

Рецензент Бабюк Т.Й., кандидат педагогічних наук,
доцент

м. Кам'янець-Подільський - 2018рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ВИЩИХ ПОЧУТТІВ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	7
1.1 Поняття вищих почуттів дошкільника у психології.....	7
1.2 Психолого-педагогічні умови формування вищих почуттів у дошкільному віці.....	19
РОЗДІЛ 2 МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ВИЩИХ ПОЧУТТІВ ДОШКІЛЬНИКІВ	26
2.1 Аналіз загальних підходів і основних методів дослідження	26
2.2 Дослідження напрямів формування вищих почуттів дошкільника	32
РОЗДІЛ 3 ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ВИЩИХ ПОЧУТТІВ ДОШКІЛЬНИКІВ	43
3.1 Аналіз і узагальнення результатів дослідження.....	43
3.2 Програма засобів ефективного впливу на формування вищих почуттів у дітей старшого дошкільного віку	66
3.3 Рекомендації щодо формування вищих почуттів дітей старшого дошкільного віку	84
ВИСНОВКИ.....	88
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	91
ДОДАТКИ	98
Додаток А. Методика вивчення змісту інтелектуальних почуттів.....	98
Додаток Б. Методика дослідження системи життєвих смислів.....	100
Додаток Б. «Методика діагностики емоційності» Русалова В.М.....	101

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасному суспільстві затребуваним в освітньому просторі є вивчення особливостей та закономірностей емоційного світосприймання дитини дошкільного віку, розвиток емоційної сфери як реалізація гармонійності й цілісності особистісного потенціалу дитини. У контексті особистісно-орієнтованої моделі сучасної освіти важливим є положення про здійснення психолого-педагогічного впливу через внутрішній світ дитини. Важливими сходами до її внутрішнього світу є позитивні емоційні переживання, які за умови цілеспрямованого виховного процесу, перетворюються у почуття. Саме тому особливої актуальності сьогодні набуває завдання щодо вивчення особливостей індивідуальних емоційних проявів, завдання щодо цільового вивчення особливостей індивідуальних емоційних проявів через розкриття переживань дитини. Можливість гармонійного розвитку дитини дошкільного віку обумовлена гармонійною взаємодією базових потреб, в основі яких є емоційно-чуттєва сфера та формування особистісної культури.

Сучасні тенденції розвитку теорії і методики дошкільної освіти свідчать, що розвиток емоційної культури як здібності людини до співчуття і співпереживання іншим людям, до розуміння їх станів, є одним з найважливіших компонентів етичного розвитку дітей. У зв'язку з цим, проблема формування емоційної культури вимагає особливої уваги по відношенню до дітей старшого дошкільного віку, оскільки саме в цей віковий період дитина активно вирішує завдання взаємодії з навколишнім світом, інтенсивно знаходить досвід спілкування з однолітками та дорослими.

Стан існуючої педагогічної практики дошкільних навчальних закладів свідчить про відсутність системної роботи з виховання емоційної культури, або характеризується епізодичністю, невиразністю її вирішення. Такий підхід до означеної проблеми пояснюється зміщенням акцентів з емоційно-почуттєвих на інтелектуальні, що не збігається з усталеними поглядами

вчених про домінування в дошкільному дитинстві саме емоційно-почуттєвого компоненту особистісного зростання.

Важливу роль у розробці проблеми особистісного становлення та емоційного розвитку дошкільника відіграють праці: О.І. Кульчицької (формування моральних почуттів), О.Л. Кононко, Т.В.Дуткевич (психологічні основи особистісного становлення дошкільника), С.Є. Кулачківської (емоційні взаємини дитини з дорослими), Т.І. Поніманської (гуманістичне виховання дітей дошкільного віку в контексті інноваційної педагогічної діяльності), Ю.О. Приходько (ціннісне ставлення дошкільників до однолітків), С.П. Тищенко (розвиток внутрішнього світу дитини). Моральні почуття вивчалися багатьма науковцями (А. М. Виноградовою, Г. М. Годіною, О. Г. Ковальовим, О. І. Кульчицькою, В. Г. Нечаєвою, Ю. О. Приходько та ін.).

Аналіз літератури показав, що недостатньо опрацьовані питання, які стосуються основи емоційно-етичної культури особистості в старшому дошкільному віці, в якій емоційна культура займає провідне місце. Стан існуючої педагогічної практики дошкільних навчальних закладів свідчить про відсутність системної роботи з виховання емоційної культури, або характеризується епізодичністю, невиразністю її вирішення. Такий підхід до означеної проблеми пояснюється зміщенням акцентів з емоційно-почуттєвих на інтелектуальні, що не збігається з усталеними поглядами вчених про домінування в дошкільному дитинстві саме емоційно-почуттєвого компоненту особистісного зростання. Таким чином, соціальна значущість проблеми обумовила вибір теми дослідження: «Психологічні особливості формування вищих почуттів дошкільників».

Об'єкт дослідження – вищі почуття у дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – психологічні особливості формування вищих почуттів у старших дошкільників.

Мета дослідження полягала у виявленні психологічних особливостей формування вищих почуттів у старшому дошкільному віці, розкритті психолого-педагогічних умов формування вищих почуттів старшого дошкільника, у розробці засобів ефективного впливу на формування вищих почуттів у дітей старшого дошкільного віку.

Відповідно до мети були поставлені такі **завдання дослідження**:

1. Визначити теоретичні підходи в психолого-педагогічній літературі до вивчення проблеми формування вищих почуттів у дітей старшого дошкільного віку.

2. Виявити психолого-педагогічні особливості формування вищих почуттів старших дошкільників.

3. Експериментально дослідити психологічні особливості формування вищих почуттів на прикладі інтелектуальних почуттів у дітей старшого дошкільного віку.

4. Теоретично обґрунтувати та розробити програму засобів ефективного впливу на формування вищих почуттів дітей старшого дошкільного віку

5. Обґрунтувати рекомендації щодо засобів ефективного впливу на формування вищих почуттів дітей старшого дошкільного віку.

Методи дослідження. З метою вирішення завдань та досягнення поставленої мети використано такі методи дослідження: теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, порівняння, класифікація, інтерпретація та узагальнення результатів; емпіричні (спостереження, бесіда, Методика визначення змісту інтелектуальних почуттів на основі класифікації методики І.П. Павлова, Методика дослідження системи життєвих смислів, Методика дослідження особистості «Дім-дереволюдина», Методика діагностики емоційності за В.М. Русаловим, методи математично-статистичної обробки даних.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що проаналізовані автором теоретичні положення щодо формування вищих

почуттів, зокрема інтелектуальних, у дітей старшого дошкільного віку, підібраний комплекс психодіагностичних методик, розроблена програма засобів ефективного впливу на формування вищих почуттів та сформульовані нами рекомендації можуть бути використані вихователями та психологами дошкільних освітніх установ з метою формування вищих почуттів у старших дошкільників.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження доповідалися та отримали схвалення на II Міжнародній науково-практичній конференції «Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму» (м. Кам'янець-Подільський, 2018).

Публікації. Зміст та результати роботи відображено в науковій публікації у збірнику матеріалів міжнародної науково-практичної конференції: Палагнюк М.Я. Корекція емоційно-почуттєвої сфери дошкільника як пріоритетний напрям роботи соціального педагога // Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму: матеріали II міжнародної науково-практичної конференції. – м. Кам'янець-Подільський, Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж. – 2018. – 354 с. – С.336-338

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Список використаних джерел налічує 71 найменування. Основний зміст роботи викладений на 90 сторінках і містить 22 таблиці. Загальний обсяг роботи - 103 сторінках комп'ютерного набору.

ВИСНОВКИ

Вищі почуття складають особливу групу почуттів: моральні, естетичні, праксичні, інтелектуальні. Вищі почуття відображають духовний світ людини і пов'язані з аналізом, осмисленням та оцінкою того, що відбувається і визначає її особистість. Інтенсивний розвиток вищих почуттів відбувається у процесі виконання різних видів діяльності малюка – трудової, продуктивної, ігрової. Особливістю вищих почуттів є їх тісний взаємозв'язок.

Розвиток вищих почуттів відбувається у процесі виконання різних видів діяльності дошкільника – трудової, продуктивної, ігрової. Важливу роль відіграє не індивідуальний, а груповий характер виконання діяльності дітьми дошкільного віку, оскільки саме у сумісній діяльності вони можуть порівняти власні результати, прагнучи до оригінальності.

Емоції дошкільника включаються у внутрішні механізми забезпечення супідрядності мотивів як один з важливих їх компонентів. Вже володіючи різним досвідом спілкування за допомогою мовлення, дитина дошкільного віку засвоює навички прояву емоцій в поєднанні вербальних та невербальних засобів. На початку у спілкуванні переважають невербальні засоби прояву емоцій, такі як міміка, виразні рухи, крик, плач, а до кінця дошкільного віку дитина має вміння описати свій емоційний стан у мовленні.

Естетичні переживання дитини дошкільного віку знаходяться у дуже тісному взаємозв'язку, з одного боку, із пізнавальними психічними процесами, а, з іншого, і етичними уявленнями. Пізнавальна активність дитини дошкільного віку носить інтенсивні переживання, набуваючи тим самим для особистості дитини особливу цінність. При відкритті нових властивостей предметів, знаходженні пояснень для таємничих та незрозумілих природніх явищ, дошкільник в цей час переживає емоції захоплення, радості відкриття, подиву і сумніву, які стають надбанням досвіду на все його життя.

Для виховання у старших дошкільників вищих почуттів робота вихователів і батьків повинна спрямовуватись на розв'язання наступних завдань, а саме: розвивати усвідомлене відношення дитини до результатів власних вчинків, здібність аналізувати і управляти власну поведінку, узгоджувати її згідно бажань та інтересів інших людей; поповнювати індивідуальний досвід дошкільника, спонукаючи його до використання моральних знань і норм у реальних життєвих ситуаціях; вправляти дошкільника у виборі способів міжособистісної взаємодії.

Гра, як провідна діяльність дітей дошкільного віку є універсальним засобом виховання вищих почуттів дітей усіх вікових груп. Гра показує дитині, що слід рахуватися з іншими (вона не відбудеться, якщо діти не можуть узгодити свої дії), розвиває вищі почуття, показує рівень їх сформованості на момент ігрової діяльності. Тому гра у педагогічному процесі дитячого садка використовується як засіб не тільки формування певних знань, а й для формування моральних, інтелектуальних, практичних та естетичних почуттів, розвитку самостійності, відповідальності, дружелюбності тощо.

Проведена робота за програмою засобів ефективного впливу на формування вищих почуттів у дітей старшого дошкільного віку дала позитивні зміни у показниках життєвих смислів особистості старшого дошкільника. Характерні риси пізнавальної діяльності старшого дошкільника виразно виступають у процесі розуміння нових об'єктів. Зрозуміти – означає пізнати суттєве об'єкта, представленого у живому спогляданні, зображенні або словесному описі, віднести його до певного класу чи категорії об'єктів, з'ясувати його внутрішній устрій, походження. Щоб зрозуміти об'єкт, потрібно діяти подумки, а часто і практично, виокремлювати його частини, елементи, властивості, об'єднувати їх, співвідносити їх один з одним, розкривати зв'язки даного об'єкта з іншими об'єктами. Аналіз, абстракція, синтез, узагальнення виступають тут в їх взаємозв'язку. Розуміння являє собою пізнання нового, невідомого за

допомогою старого, відомого. Нова думка може бути зрозуміла, коли вона входить ланкою до складу попереднього досвіду особистості, склалася вже в систему уявлень і понять. Тому, інтелектуальні почуття пов'язані з пізнавальною діяльністю, пізнавальними інтересами, пошуками істини, рішеннями розумової задачі. Розвиток інтелектуальних почуттів традиційно відбувається у процесі активної пізнавальної діяльності, на основі інтересу до предметів, з якими ознайомлюються, вивчають, постановки та розв'язання проблемних питань і завдань. Відтак, ми можемо говорити про те, що інтеграція спрямованості гри і рефлексивного характеру середовища, в якому відбувається вирішення практико орієнтованих завдань, які в максимальній мірі забезпечують не тільки результативність їх вирішення, має вплив на особистісно орієнтований характер організації цього процесу, а також на задоволеність учасників можливістю внести свій особливий внесок у вирішення поставлених завдань та викликає появу інтелектуальних почуттів.

Аналізуючи інтелектуальні почуття можна говорити про те, що почуття розрізняють за модальністю, інтенсивністю, тривалістю, глибиною, усвідомленістю, складністю, умовами виникнення, виконуваними функціями, впливом на організм, за формами та умовами свого розвитку, за психічними процесами, з якими вони пов'язані, за потребами, за предметним змістом.

У результаті експериментального дослідження виділено соціально-психологічні чинники формування інтелектуальних почуттів. До останніх ми віднесли: засвоєння старшим дошкільником загальнокультурних, сімейних та дошкільних смислів; почуття емоційної безпеки чи, навпаки, емоційна незахищеність, які сприяють або гальмують особистісне зростання дитини, як здатності виділяти й аналізувати власні психічні стани, осмислювати і переосмислювати свій емпіричний досвід. Інтелектуальні почуття є чинником соціалізації старшого дошкільника й ґрунтуються на балансі культурних смислів й обумовлюють формування емоційної безпеки. Відносно поведінки дитини інтелектуальні почуття виступають чинниками особистісного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаров Ю.П. Игра в дошкольном возрасте / Ю.П. Азаров – М.: Мысль, 2000. – 567 с.
2. Аніщук А.М. Розвиток у дітей старшого дошкільного віку почуття совісті як регулятора міжособистісних взаємин. - [Електронний ресурс]. — Режим доступу : file:///C:/Users/Intel/Downloads/Nzspp_2014_4_15.pdf
3. Батрак А. Духовно-моральне виховання учнів/ А. Батрак // Зауч. - 2014. - №1. - С.18-21.
4. Бех І. Рефлексія у духовному «Я» особистості / І. Бех // Рідна школа. – 2011. – № 8-9. – С. 9-14
5. Бойправ М. Загальна психологія: практикум: навч.-метод. посіб. / М. Бойправ / Ніжинський держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. Кафедра психології / Оксана Петрівна Щотка (ред.). – Ніжин: НДУ, 2007. – 288 с.
6. Вікова та педагогічна психологія: Навчальний посібник / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К.: Просвіта, 2001. – 416 с.
7. Воспитание детей дошкольного возраста / Под ред. Л. Н. Проколиенко. – К.: Рад. школа, 1991. – С. 208–245.
8. Воспитание гуманных чувств у детей / под ред. Е.С Проколиенко В.К.Котырло. – Киев: Рад.школа, 1987. – 174с.
9. Гончаренко А.М. Педагогічні умови становлення гуманних взаємин у старших дошкільників : дис. ...канд.. пед. наук: 13.00.08 . – К., 2003.
10. Дидактические игры и занятия с детьми раннего возраста: пособие для воспитателей / под ред. Е.И. Радиной, М.И. Поповой. – Изд. 2-е. – М.: Просвещение, 1972. – 248 с.
11. Дошкільна педагогіка: навч. посіб.для студентів вищих навчальних закладів/ Т. Поніманська. - К.: Академвидав, 2006. - 456 с.
12. Дуткевич Т.В. Загальна психологія: теоретичний курс: навчально-методичний посіб. / Т.В.Дуткевич. – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2015. – 432 с.

13. Дуткевич Т.В. Вікова і педагогічна психологія (курс лекцій і практикум): Навчальний посібник / Т.В. Дуткевич, В.А.Терещенко. – Кам'янець-Подільський: Медобори, 2012. – 228 с.
14. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія : Навч. посібник. / Т.В. Дуткевич. – К. : ЦУЛ, 2012. – 424 с.
15. Дуткевич Т.В. Дошкільна психологія (курс лекцій і практикум): Навчальний посібник / Т.В. Дуткевич. – Кам'янець-Подільський, ПП Буйницький О.А., 2006. – 320с.
16. Загальна психологія: Підручник / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К.: Либідь, 2005. – 464 с.
17. Зелінська Т.М. Амбівалентність особистості: шлях до гармонії чи душевного болю / Т.М. Зелінська – Черкаси: В-во «Брама», 2004. – 456 с.
18. Изард К.Э. Психология чувств / К.Э. Изард – СПб.: Питер, 2006. – 460 с.
19. Изард К.Э. Психология эмоций. The Psychology of Emotions [Электронный ресурс] / К.Э. Изард – СПб, Питер, 2007. – 464 с. – Режим доступа: ISBN 5-314-00067-9.
20. Информационные и коммуникационные технологии в образовании: учебно-методическое пособие / И.В. Роберт, С.В. Панюкова, А.А. Кузнецов, А.Ю. Кравцова; под ред. И.В. Роберт. – М.: Дрофа, 2008. – 312 с.
21. Карабанова О.А. Игра в коррекции психического развития ребенка / О.А. Карабанова – М., И-во «Пресса», 1997. – 244 с.
22. Кравець Г. Емоції та спілкування / Г. Кравець // Дошкільне виховання. – 2004. – № 2. – С. 33-56.
23. Кірсанов В.В. Психолого-педагогічна діагностика: Підручник / В.В. Кірсанов – К., «Альтерпрес», 2002. – 510 с.
24. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні : наук.-метод. посіб. / наук. ред. О. Л. Кононко. – К. : Ред. журн. "Дошкільне виховання", 2003. – 244 с. 2

25. Кононко О. Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника : метод. посіб. до Базової прогр. розв. дитини дошк. віку "Я у Світі" / О. Л. Кононко. – К. : Світич, 2009. – 208 с.
26. Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника: Автореф. дис... д-ра психол. наук. К., 2001. 37 с.
27. Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника(Системний підхід). – Київ: СТИЛОС, 2000. – С.151.
28. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) : навч. посіб. для вищ. навч. закл. / О. Л. Кононко. – К. : Освіта, 1998. – 256 с.
29. Кошелева А.Д. и др. Эмоциональное развитие дошкольников: Учеб. Пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. М.: Издательский центр "Академия", 2003. – 179 с.
30. Лэнгле А. Жизнь, наполненная смыслом. Прикладная логотерапия / А. Лэнгле. – М.: Генезис, 2003. – 128 с.
31. Леванова Е., Волошина А., Плешаков В., Соболева А., Телегина И. Игра в тренинге. Возможности игрового взаимодействия / Е. Леванова, А. Волошина, В. Плешаков, А. Соболева, И. Телегина – СПб.: Питер, 2008. – 524 с.
32. Лохвицька Л. Моральне виховання: нові чи старі проблеми? Л. Лохвицька//Дошкільне виховання. - 2014. - №7. - С12-16.
33. Маклаков А.Г. Общая психология / А.Г. Маклаков – СПб.: Питер, 2008 – 583 с.
34. Максименко С.Д. Загальна психологія . - [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://studentbooks.com.ua/content/view/1278/51/1/4/>
35. Максимчук Н.П. Основи психокорекції: Навчальний посібник / Н.П.Максимчук. - Кам'янець -Подільський: ПП "Медобори», 2011. – 176с.
36. Мельник В.О. Граючись, вчимося: навч. посіб. ігрових вправ для вивчення англійської мови у молодшій школі / В.О. Мельник – Луцьк, В-во «Вежа», 2010. – 35 с.

37. Миколенко Н. Змістовий компонент дитячих ігор / Н. Миколенко // Рідна школа. – 2004. – № 9. – С. 46-49.

38. Моляко В.А. Психологическая система тренинга конструктивного мышления / В.А. Моляко // Вопросы психологии – 2000. – № 5. – С. 136-141.

39. Овчарова Р.В. Технологии практического психолога образования: учебное пособие для студентов вузов и практических работников / Р.В. Овчарова – М.: ТЦ «Сфера», 2000. – 448 с.

40. Олійник О. Особливості емоційного розвитку та умови формування емоційної культури дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованих ігор. - [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/47/26.pdf

41. Особливості морального розвитку дітей дошкільного віку. - [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://stud.com.ua/25802/psihologiya/osoblivosti_moralnogo_rozvitku_ditey_doshklnogo_viku

42. Павелків Р.В. Дитяча психологія. - [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://westudents.com.ua/glavy/76378-rozvitok-vischih-pochuttv-u-doshklnikv.html>

43. Палагнюк М.Я.Корекція емоційно-почуттєвої сфери дошкільника як пріоритетний напрям роботи соціального педагога // Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму: матеріали II міжнародної науково-практичної конференції. – м. Кам'янець-Подільський, Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж. – 2018. – 354 с. – С.336-338.

44. Панчук Н.П.Загальна і вікова психологія: практикум: Навчально-методичний посібник. - Кам'янець-Подільський, Друк-Сервіс - 2018. – 168 с.

45. Педагогіка українського дошкілля: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів/ Лисенко Н.В., Кирста Н.Р.- К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. - 360 с.

46. Поніманська Т.І. Дитина в соціумі: робота за освітньою лінією: Дошкільне виховання, 2012. № 9. С. 8-11.

47. Програма розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі" (нова редакція) : у 2 ч. – Київ : ТОВ "МЦФЕР"-Україна", 2014. - Ч. II. Від трьох до шести (семи) років / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова та ін. ; наук. кер. О. Л. Кононко, 2014. – 452 с.

48. Развитие социальных эмоций у детей дошкольного возраста. / Под ред А. В. Запорожца, Я. З. Неверович. – М.: Педагогика, 1986. – 176 с.

49. Реферат Вивчення особливостей емоційної сфери у чоловіків і жінок. - [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://bukvar.su/psihologija/page,5,82518-Izuchenie-osobennostey-emocional-noiy-sfery-u-muzhchin-i-zhenshin.html>

50. Розвиток у дошкільників моральних почуттів. - [Електронний ресурс]. — Режим доступа : <https://kobzar1814.blogspot.com/2013/08/blog-post.html>

51. Розвиток динамічної сторони емоцій і почуттів дошкільника. - [Електронний ресурс]. — Режим доступа : <https://vseosvita.ua/library/rozvitok-dinamicnoi-storoni-emocij-i-pocuttiv-doskilnika-25264.html>

52. Рыжов Д.М. Исследование и анализ развития эмоционального интеллекта у детей младшего школьного возраста / Д.М. Рыжов // Вестник Сургутского государственного педагогического университета. Научный журнал. – Сургут: 2013. – № 3 (18). – С. 166-171.

53. Савченко А.Я. Дидактика начального образования: учеб. для студ. пед. фак. / А.Я. Савченко – К.: Грамота, 2012. – 503 с.

54. Савчин М. В. Вікова психологія: навчальний посібник / М.В. Савчин, Л.П. Василенко. - К. : Академвидав, 2011. - 368 с.

55. Смирнова Е. О. Развитие воли и произвольности в раннем онтогенезе // Вопросы психологии. – 1990. – № 3. – С. 49–57.
56. Столяренко О.Б., Чайковська О.М. Вікова психологія: навчальний посібник / О.Б.Столяренко, О.М.Чайковська. – Кам'янець-Подільський: Медобори, 2016. – 252 с.
57. Субботин О.Ю. Дидактические игры и интеллект / О. Ю. Субботин – М., И-во, «Мысль», 2000. – 562 с.
58. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям // Вибр. твори: В 5 т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 3. – С. 28.
59. Урунтаева Г. А. Дошкольная психология. – М.: Изд. центр «Академия», 1997. – 336 с.
60. Фортунатов Г.А. О чувствах и их развитии. Текст [Электронный ресурс] / Г. Фортунатов // Дошкольное воспитание. – 2009. – № 11. – С. 5-14 – Режим доступа: ISSN 0012-561X
61. Хоріщенко Г. Г. Виховання совістливості в ранньому онтогенезі / Г. Г. Хоріщенко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. – К., 2005. – Вип. 8. – 392 с. – С. 225–228.
62. Хухлаева О.В. Практические материалы для работы с детьми 3-9 лет. Психологические игры, упражнения, сказки / О.В. Хухлаева. – М.: Генезис, 2005. – 176 с.
63. Цавалюк Т.О. Особливості формування інтелектуальних почуттів у старшому дошкільному віці та у молодшому шкільному віці в процесі навчальної діяльності / Т.О. Цавалюк // Молодь і ринок: щомісячний науково-педагогічний журнал. – Дрогобич, ПФ «ШВИДКОДРУК», 2015. – № 9 (128) вересень 2015. – 174 с. – С. 153- 157
64. Цавалюк Т.О. Інтелектуальні почуття молодших школярів: теоретико-методологічне дослідження / Т.О. Цавалюк // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. – 2015. – Том V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. – Випуск 15. – 284 с. – С. 242-249

65. Цавалюк Т.О. Культура як чинник формування інтелектуальних почуттів у молодшому шкільному віці / Т.О. Цавалюк // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. Том VII. – Екологічна психологія. – Випуск 40. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – 222 с. – С. 180-187.

66. Цукерман Г.А. Условия развития рефлексии у шестилеток / Г.А. Цукерман // Вопросы психологии. – 1989. – № 2. – С. 39-46.

67. Четверик-Бурчак А.Г. Механізми впливу емоційного інтелекту на психічне здоров'я особистості / А.Г. Четверик-Бурчак // Вісник харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, серія «психологія». – 2011. – № 47. – 161 с.

68. Шаграева О.А. Детский практический психолог программы и методические материалы учебное пособие для студентов высших пед. учебн. Заведений / О.А. Шаграева, А.Д.Кошелева, В.И. Перегуда под ред. О.А.Шаграевой, С.А.Козловой. – М.: Академия, 2001. – 256с.

69. Шакуров Р. Х. Психология эмоций: новый подход / Р.Х. Шакуров // Мир психологии : научно-методический журнал / Ред. Д.И. Фельдштейн, А.Г. Асмолов. – 2002. – №4, октябрь-декабрь 2002. – с. 30-44.

70. Шкрєбтїєнко Л.П. Емоційно-почуттєвий розвиток особистості та його роль у вихованні патріотичних почуттів старших дошкільників

71. Якобсон С. Г. Психологические проблемы этического развития детей. – М.: Педагогика, 1984. – 144 с.